

GÖRME ÖZÜRLÜLERDE HAREKET ÖZGÜRLÜĞÜ SORUNU VE EĞİTİMLERİ ÜZERİNE

İsmail ÖZÇELİK (*)

Düzgülü görme gücüne sahip bireyler, görme algıları yardımı ile çevrelerini bütünsel olarak tanıyabilirler. Çevrenin etkin biçimde tanınması ise, kullanılabilmede özgürlük ve rahatlık getirir. Normal görme gücüne sahip bireyler, görme algısı yoluyla günlük yaşam ortamı içinde güvenli, rahat biçimde dolaşabilirler. Bunun sonucunda, etkili hareket özgürlüğüne sahip bireyler çevrelerini kullanma yoluyla somut bilgileri edinebilmektedirler.

Görme özürünün gelişim ve uyum üzerinde olumsuz etkileri bulunmaktadır. Görme özürlü bireyler çevreleri hakkındaki bilgileri sağlam kalan duyularını kullanarak elde edebilmektedirler. Görme özürlü bireyin çevresi hakkındaki bilgilerinin çoğu işitsel ve koklamaya dayalı olmaktadır. Yine, görme özürlü bireylerin çok sınırlı da olsa doğrudan dokunarak kazandığı bilgilerde bulunmaktadır. Ancak görme özürlü bireyler açısından dokunarak bilgi edinmek çoğu kez olanaklı olmamaktadır. Olanaklı olsa bile görsel algılama kadar bütünsel ve belirli olmamakta, daha fazla süreyi gerektirmektedir. Bunun sonucunda ise görme özürlü bireyler çevreyi anlamada ve yorumlamada yetersiz kalabilmektedirler.

Etkili bir hareket özgürlüğüne sahip olmayan görme özürlü bireyler, çevrelerinde yer alan cisimleri kendi deneyimlerine dayalı olarak değil, görenler tarafından söylendiği şekilde kabul etmek zorunda kalmaktadırlar. Bu durumun sonucunda görme özürlü bireylerde sözcük denilen önemli bir sorun belirebilmektedir.

(*) Özel Eğitim Bölümü Asistanı.

Düzgülü görme gücüne sahip bireyler yaşamları boyunca geçici sürelerle de olsa görme algısından yoksun kalabilmektedirler. Odanın içinde, dışarıdaki bir çevrede karanlıkta kalmak güvensizlik duygusuna yol açabilmektedir. Görme özürülüler açısından ise anılan durum, geçici bir özellik taşımamaktadır. Konuyla ilgili olarak Cutsforth hareket anındaki sürekli bağımlılığın kör bireyin egosunda önlenemeyen zarara yol açtığını ileri sürmektedir.

Körlüğün günlük yaşam eylemlerine olan etkisini araştırmak amacı ile, bir grup düzgülü görme gücüne sahip, üniversite öğrencisi (Amerika Birleşik Devletlerin de) denemede bulunmuşlardır. Gözlerinin üzerine maske takan öğrenciler, görme algılarını ortadan kaldırmışlardır. Öğrenciler daha önceden yaptıkları etkinlikleri, yemek yeme, seyahat etme vb. gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Deneme sonucunda görmesi engellenen öğrenciler görme azalımının çevre hakkında önemli bilgiler elde etmede, bir yerden bir yere gitmede engelleme yarattığını bulmuşlardır.

Bireylerin kendi kendilerine yeter hale gelmeleri yetişkinlere olan bağımlılıklarından kurtulmaları yolu ile olabilecektir. Bu husus ise etkili bir hareket özgürlüğüne sahip olmayı gerekli kılmaktadır. Görme özürü sonucunda kısıtlanan hareket özgürlüğü, bireyin bağımsızlığını kazanmasında engelleme yaratarak sorun oluşturabilmektedir.

Chevigny ve Braverman körlerin kazanmaları gereken en karmaşık becerinin bağımsız hareket olduğunu ileri sürmektedir. Görme özürülü bireyler hareket özgürlüğü konusunda sahip oldukları özellikler duyuşsal, sosyal ve fizyolojik etmenlerin örnektülediği karmaşık bir görünümündedir. Görme özürülü bireylerin hareket özgürlüğü sorununun çözümünde yararlandıkları bir diğer hususta, engel algısı olmaktadır. Görme özürülülerin hareket özgürlüğü konusunda sorunun bu yönüne fazlaca önem verilerek bir dizi araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Engel algısını ve bu konuda yapılan araştırmaları ayrı bir başlıkta ele almak konuya ilişkin bilgi verebilir.

Engel Algısı (Obstacle Sense)

Engel algısı görme özürülü bireylerin bağımsız hareket et-

meleri konusunda çok gerekli bir beceri olmaktadır. Tamamiyle kör olan bireylerden çoğu, gidecekleri yol üzerindeki engelleri algılayabilmektedirler. Bu yüzden de engel algısını açıklamaya yönelik teoriler iç güdüye dayalı olmasından özel bir yetenek olduğuna varan bir değişkenlik göstermektedir. Birleşik Amerika'da 1935 yılına kadar süren araştırmaları ve onların dayandığı teoriler Hayes, dört bölümde ele almaktadır¹. Bu bölümler şu şekilde sıralanmaktadır :

1. Engel algısı bilinen ve bilinmeyen duyu organlarındaki tepkisel artış sonucudur. Bu kategoriye basınç, ısı ve işitme teorileri girmektedir.

2. Engel algısı sağlam kalan duyu organları yolu ile elde edilen duyuların ayrılarak, birleştirilerek yorumlanıp kullanılmasındaki beceri ve yeterlilikle açıklanmaktadır.

3. İşitsel ipuçlarına dayalı ve karmaşık yola yapılan tepki engel algısını yaratmaktadır. Bu konu ile ilgili olarak Dolanski; duyu organları yolu ile elde edilen ipuçlarının korku yarattığını, bunun sonucunda deri altı kaslarının gerildiğini ve engel algısının oluşumuna yol açtığını ileri sürmektedir.

4. Bazı araştırmacılar ise engel algısını doğa üstü mistik bir güç olarak kabul etmektedirler.

Truschel, engel algısını hareket halinde çıkarılan ses dalgalarındaki değişimleri algılama ve yorumlama sonucuna dayandırmaktadır. Kunz, engel algısını körlük sonucu derinin ısı ve basınç gibi duyuşel açıdan aşırı duyar hale gelmesi ile açıklamaktadır. William James, engel algısını şakaklardaki basınç duyarlılığının artışına bağlamaktadır.

Engel algısı konusunda kırkiki kör denek üzerinde bir dizi araştırma yapan Dolanski ise, engel algısının özellikle işitme duyusuna dayalı olduğunu söylemektedir. 1944 - 1951 yılları arasında Cornelle Üniversitesinde; Andrew, Cotsin, Dullenbach,

1. Lloyd M. Dunn, *Exceptional Children in The Schools* (Holt Rinehart and Winston Inc, New York 1973), s. 448.

Mauny, Supa ve Worthcel bir dizi deney sonucunda şu bulgulara ulaşmışlardır²:

1. Bireylerin yüzü ya da bedeninin diğer bölgelerince algılanan hava ve ses dalgaları engel algısı için gerekli ve yeterli olmamaktadır.

2. Engele çarparak yansıyan nefesin deriyi uyarması engel algısı için gerekli olmamaktadır.

3. Yüz ve diğer organlara etkide bulunan hissedilmeyen basınç engel algısına neden olmamaktadır.

4. Engellerin ve objelerin algılanmasında işitsel uyaranlar hem gerekli hem de yeterli olmaktadır.

1947 yılında Dullenbach ve Wortchel yaptıkları araştırmalar sonucunda sağır - kör bireylerde engel algısının olmadığını bulmuşlardır. 1950 yılında Dullenbach ve Cotsin yaptıkları araştırmalar sonucunda şu bulgulara ulaşmışlardır³:

1. Engel algulamakta sesin sürekli ya da aralıklı oluşu aynı derecede etkili olmaktadır.

2. Sesin frekansı engel algısı için birinci derecede önemlidir. Doppler etkisi (Doppler affect) denilen bu durumda, denek ojeye yöneldikçe ve yaklaştıkça tınıda artış olmaktadır. Eesin frekansındaki değişmeler sonucunda engel uzaklığı yordanabilmektedir.

Araştırma sonuçlarına göre normal yürüme hızında on bin ve daha yüksek frekanslar engel algısı için yeterli olmaktadır.

Bunun altındaki esaslerin ise engel algısına yeterli olmayacağını belirten Dullenbach ve Cotsin alt sınır olarak sekiz bini kabul etmişlerdir. Wortchel Mauney ve Andrew tüm kör 34 denek üzerinde açık havada, engel algısını araştırmışlardır. Araştırmacılar engel algısı konusunda bireysel ayrıcalıkların bulunduğunu ve eğitim yolu ile engel algısının kazandırılabilceğini belirtmişlerdir.

Jerome ve Prohansky engel algısının uzaklıkla orantılı olduğunu ve ses kaynağından uzaklaşmakla engel algısının

2. William M. Cruischan, *Psychology of Exceptional Children and Youth* (Prentice Hall Inc, New York 1963), s. 257.

3. Aynı.

azaldığını bulmuşlardır. Wortchel ve Mauney (1951) görmeleri maske takma yolu ile engellenmiş normal bireylerde, düzenli bir eğitim programı ve temrinler sonucunda engel algısının kazandırılabilceğini bulmuşlardır.

Engel algısı, görme özürlü bireylerin hareket ve yönelim konularında çok önemli olmasına karşın her zaman kullanılmamaktadır. Kalabalıkta, gürültülü ortamlarda ve elverişsiz hava koşullarında engel algısı yeterli olamamaktadır.

Hareket Özgürlüğü ve Eğitimi :

Hareket özgürlüğü eğitimine girmeden önce, yönelim ve hareketten ne anlatmak istediğimizi açıklamaya çalışalım. Yönelim; görme özürlü bireyin çevreyi anlama, tanıma ve çevredeki cisimlerle kendisinin ilişkisini kavrama yeteneğidir. Hareket ise belirli teknikler ve sağlam kalan duyuların kullanılması yolu ile bir yerden bir yere gidebilme yeteneği şeklinde tanımlanabilir.

Lowenfeld hareketin iki bileşkesinin olduğunu ileri sürmektedir. Bunlardan birisi anlıksal yönelim, diğeri ise hareket olmaktadır. Anlıksal yönelim bireyin çevresini, kendisiyle olan uzaysal (spatial) ilişki düzeninde algılamasıdır. Her iki işlevden de hareket etkinliğinde yararlanılmaktadır. Yönelim konusunda ise, görme özürlü bireylere önceki deneyim ve ipuçlarından kaynaklanan anlıksal harita (mental map) yararlı olmaktadır. Ayrıca yönelim sırasında Villey'in dediği gibi kasal hafızadan (muscular memory) yararlanılmaktadır. Adımların sayılmadan merdivenlere yaklaşıldığından anlaşılması kasal hafızaya örnek verilebilir. Bu sayılan hususların yanı sıra görme özürlü bireyler hareket etme eyleminde zaman algısını kullanmaktadırlar. Görme özürlüler arda kalan sağlam duyuları yardımıyla, elde ettikleri tüm ipuçları ve verilerden hareket etme ve yönelim durumlarında yararlanmaktadırlar.

Gerek görme özürlü çocuklar gerekse görenler arasında eğitimdeki temel gereksinimler açısından ayrılık bulunmamaktadır. Körlerin eğitimi konusunda, Lowenfeld eğitimin amacının görme özürlü çocuğa çevresindeki gerçekleri, bu gerçeklerle başa çıkmada güven duymayı ayrıca kendi çıkarları yönün-

den insan olarak tanınıp, kabul edildiği hakkında bilgi vermeyi içerdiğini söylemektedir. Konuyu bu açıdan ele alacak olursak hareket özgürlüğü eğitiminin önemi belirecektir.

Bu konuyla ilgili olarak eğitimcilere düşen en önemli görevin görme özürlü çocuğa çevresini araştırma ve tanıma becerisini kazandırma olduğunu söyleyebiliriz. Bu işlem; hem anlaksal yönelimi (mental orientation) hemde fiziki hareketi (physical mobility) gerekli kılmaktadır.⁴

Görme özürlülerin belirli konulara uyumları konusunda beş hususu öneren Abel, konuların eğitiminde ilk adımın yönelme olduğunu ileri sürmektedir. Abel etkin olarak yönelim tekniklerinin kazandırılmasının çocuklarda güvenlik ortamını yaratacağını belirtmektedir.

Görme özürlü çocukların eğitimlerinde Lowenfeld beş ana prensip üzerinde durmaktadır. Bu ilkeler şu şekildedir⁵:

Bireyselleştirme, somutluk, bütünleştirilmiş öğretim, ilâve edilmiş uyarım, bireysel ekinlik.

Görme özürlü çocuklar türdeş bir küme oluşturmamaktadırlar. Görme özürünün derecesi, yaşları, anlıkları, aile tabanları vb. bir çok etmen yüzünden ayrışan bireylere verilecek eğitim de bireysel olmalıdır.

Görme özürlü birey çevresi hakkındaki bilgileri artıran sağlam duyuları yolu ile algılamaktadır. Bu anlamda da görme özürlü bireylerin eğitimlerinde somutluk esas alınmalıdır. Görme özürlü çocuklar esas olarak dokunma ve işitmeye dayalı olan somut objeler yolu ile bilgili kılınmaya çalışılmalıdır. Görme gücüne sahip olan çocuklar çevrede yer alan cisimleri, bütünlük içinde algılayabilmektedirler. Ancak görme özürlü çocuklar çevrelerini bütünlük içinde kavrayamamaktadırlar. Bu yüzden eğitim öğretim çalışmalarında görme özürlü çocuklara bütünlük sağlamaya yönelik önlemler alınmalıdır.

Görme özürlü bireyler için gerekli önlemler alınmayacak ve gereken uyarıcılar sağlanamayacak olursa çevre hakkın-

4. Dunn, Ön. ver., s. 448.

5. Samuel Kirk, *Educating Exceptional Children*, (Boston 1962), s. 232.

daki bilgileri sınırlı ve yetersiz kalacaktır. Bu durumda ise anıksal yönelime ilişkin uygulamalara ağırlık verilmelidir. Çocuk yürümeye başladığı andan itibaren anıksal yönelime ilişkin bilgi ve uyarımlar kazandırılmaya başlanmalıdır. Görme özürlü bireylere kazandırılması gereken bir diğer husus ise bireysel etkinlik olmaktadır. Yani görme özürlü bireylere gereksinimlerini bireysel olarak gidermede yeterlilik kazandırılmaktadır.

Görme özürlü çocukların hareket özgürlüğü eğitimine erken yaşlarda özrün belirlenmesiyle başlanılmasında yarar bulunmaktadır. Yaş ilerleyipte çekingenlikler kökleşirse görme özürlü bireye hareket özgürlüğü eğitimini kazandırmak zorlaşacaktır. Etkili bir yönelim ve hareket programı ailede başlanmalıdır. Anne, baba görme özürlü çocuklarının ev içinde güvenlik duyarak hareket edebilmesini sağlayacak fırsatları yaratmalıdırlar. Görme özürlü çocuklar özrün bir getirimi olarak edilgin olmaya eğilimlidirler. Bu durumun en aza indirilmesinde anne ve babanın önemi büyüktür. Görme özürlü çocuk sürekli bir uyarım ortamı içinde tutulmalıdır. Gören bebekler üç ya da dört aylık iken ellerinin ve parmaklarının farkında olmakta ve onlarla oynamaktadırlar. Ancak görmenin uyarımından yoksun olan görme özürlü çocuklar eğitime tabi tutulmazlarsa altı ya da sekiz aylıktan önce ellerini farkedememektedirler⁶. Bu yüzden göre özürlü çocuğa olan anne baba olanak olduğunca erken başlayarak, çocuklarının elleri ile oynamasına yardımcı olmalıdırlar. Anne babalar çocuklarına ellerini kullanma temrinleri verirken onların bir anlamda çevreyi elleri ile gördüklerini düşünmelidirler. Kör bir çocuk önüne bir cisim konulduğunda onun hangi maddeden yapılmış olduğunu, katı ya da yumuşak olduğunu söyleyebilir. Ancak gerekli tanıma yapıldıktan sonra cismin işlevini anlayabilecektir. Anne babalar çocuklarına cisimleri tanıtmak amacı ile onların dikkatini çekecek uyarımları yaratmalıdırlar.

Kör çocuklar çok ender olarak sürünerek yürümektedirler. Ancak anne babalar, çocuğun kendini incitmeyeceği bir

6. Louise Zeuthen, «Physical Training and Movement Teaching» Our Blind Child (1979), s. 12.

ortam içinde sürünerek yürüme denemelerini yapmaları konusunda yardımcı olmalıdırlar. Kör çocuklarla normallerin ayakta durma zamanları aynı olmasına karşın, görme özürülüler yürümeyi daha geç öğrenmektedirler. Görme özürülü çocuklarda ileriye doğru yürüme uyararı eksikliği yüzünden geri kalmaktadır. Bu çocuklar topukları üzerinde adım attıkları için düztaban görünümünü vermektedirler.⁷ Bu yüzden anne babalar, yürüme konusunda çocuklarına oyuna dayalı temrinler yaptırmalı ve onlara yardımcı olmalıdırlar. Görenlerin çok kolay bir şekilde öğrenmelerine karşın, görme özürülü çocuklar için önemli olan bir konuda vücudun tanınmasıdır. Buna ek olarak görme özürülü çocuklara önünü, arkasını, sağını, solunu öğretmekte hareket özgürlüğü eğitiminin içinde yer almalıdır. Hareket özgürlüğü eğitimi küçük çocuklarda oyun ve spor etkinlikleri şeklinde olmaktadır.

Okul öncesi çocukları için oyunun önemi büyüktür. Çocuklar için oyun çevrenin keşfedilmesi anlamında düşünülebilir. Oyun yolu ile çocuklar bilgi ve beceri kazanarak ileriki yaşama yönelebilmektedirler. Doğumdan iki yaşına kadarki dönemde yer alan işlevsel oyunlar yolu ile çocuklar fiziki hareketi ve ellerini kullanmayı öğrenmektedirler. İki ile beş yaş arasında yer alan yapmaya ilişkin oyunlar yolu ile çocuklar, materyalleri düzenlemeyi öğrenmektedirler. Role dayalı oyunlar yolu ile çocuklar gerçek yaşamdaki normları, değerleri elde edebilmektedirler.

Düzgülü görme gücüne sahip çocuklar diğer çocukların ve yetişkinlerin davranışını görme yolu ile algılayıp benzerini yapabilmektedirler. Ancak görme özürülü çocuklar görme algısından yoksun olduklarından bu tür deneyimleri edinmelerinde anne ve babalarının yardımına gerek duymaktadırlar. Görme özürülü çocukların çevreyi tanımalarına ve bağımsız hareket etmelerine yönelik oyunlar, anne ve babaları tarafından düzenlenmelidir. Bu tür oyunlar için her türlü olanaktan yararlanılarak dış çevrenin tanıtımına gidilmelidir.

Anne ve baba görme özürülü çocuklarının hangi uyarılara tepkide bulunduğunu saptamalıdır. Bu konuda çocuğa belirli

7. Wolfgang Fromm, «Games» Our Blind Child (1979), s. 36.

seslere tepkide bulunma kazandırılabilir. Ayrıca görme özür­lü çocuklara karşılaştıkları oyuncakların tanıtımı gerekmektedir. Çevrenin çocuğa tanıtımında dokunma ve dokunarak algılama durumları sağlanmalıdır. Bu tür bir uygulama için, çocuğa çevredeki sesler kaydedilerek dinletilebilir. Ayrıca görme artığı olan çocuklar için renkli panoların kullanımı yararlı olmaktadır. Görme özür­lü çocuklara her cismin kendine özgü bir sesi olduğu öğretilmelidir. Yine bu çocuklara dokunma yolu ile yü­zeyleri tanımaları kazandırılmaya çalışılmalıdır.

Oynama ve harekete dayalı oyunlar görme özür­lü çocuklar için ayrı bir önem taşımaktadır. Bu oyun etkinlikleri yolu ile çocuklara kaslarını kullanma ve güçlendirme öğretilir. Görme özür­lü çocuklara oyun etkinlikleri içinde ellerini kullanma becerisi kazandırılmalıdır. Bundan sonra ise görme özür­lü çocuklar yemek yeme etkinliklerini daha kolay öğrenebilirler. Ev içinde sesin kaynağını bulma, içinde zil olan topun atılıp çocuk­tan getirmesini isteme gibi etkinlikler yönelim sorununun çö­zümünde yararlı olabilecektir. Görme özür­lü çocuklara fiziki çevrenin anlatımı sırasında modellerden yararlanılabilir. Ancak modelin işleyişi ve parçalarının tanıtılması gereklidir. Örneğin gemi modeli üzerinde çalışılıyorsa, geminin tanıtımı yapılmalıdır. Çocuğa geminin nasıl işlediği, gemide kaç kişi olduğu ve kaç tür gemi olduğu tanıtılabilir. Yine model oyunları yolu ile görme özür­lü çocuklara trafik eğitimi verilebilir. Bu eğitimden sonra ise dış çevreye uyum kolaylaşacaktır. Model çalışmalarının el becerilerini geliştirici ve imgelemi artırıcı yönü bulun­maktadır. Somut şekiller meydana getirmek için maddeler üze­rinde çalışmak, soyut işlemlere basamak oluşturabilmektedir.

Kart oyunları, zar oyunları çocukların grup içi kaynaşma­larına katkıda bulunabilmektedir. Bu tür oyunlar sonucu çocuklar kazanmaları için neler yapmaları gerektiğini kavraya­bilmektedirler. Bu tür oyunların getirdiği bir diğer yarar ise görme özür­lü çocukların görenlerle ilişkiye girebilme olasılığının yükselmesidir. Görme özür­lü çocukların anne ve babaları ev içi etkinliklerinde, oyun oynarcasına çocuklarının kendilerine yardım etmeleri çalışmalıdır. Sonuç olarak oyun etkinlikleri sonucu görme özür­lü çocuklara sağlanabilecek yararları şu şekilde söyleyebiliriz: Çocuk etkili ve doğru hareket etme

yeti kazanabilir. Çocuk duyularını etkili bir biçimde kullanacak hale gelebilir. Bir çok obje ve materyali doğru olarak algıalayabilir. Etkili bir dil gelişimine yönelebilir. Diğer kişilerle ilişki ve işbirliğine gidebilir.

Görme özürlü çocukların duyuusal - motor (sensory - motor) gelişimleri özürlü oluş zamanıyla ilgili olmaktadır. Görenler tarafından kolayca edinilebilmesine karşın görme özürlülere fiziki etkinliklerin özel olarak kazandırılması gereklidir. Görme özürlü çocuklar için koordine bir motor etkinliğe gerek olmaktadır. Görme özürlü çocuğun duyu sistemi, motor etkinlikleri yerine getirebilecek, işitsel dokunsal, kinestetik bilgileri değerlendirecek şekilde düzenlenmelidir.

Genel bir ilke olarak sporun, bireyin kişilik gelişimine sağlıklı yaşama ve iyi çalışmaya katkıda bulunduğu kabul edilmektedir. Ancak görme özürlü bireyler açısından esas önemli olan husus, spor yolu ile kendine güven ve güçlülük geliştirebilmeleridir. Bunun sonucunda ise görme özürlü bireylerin toplumsal kaynaşmada daha etkin olabilecekleri düşünülebilir. Görme özürlü çocukların spor etkinliklerinde yer alabilmeleri, hareket ve yönelim sorunlarını çözebilmelerinde en büyük görev anne ve babaya düşmektedir. Bu yüzden anne babaya çocukların devinimini sağlayıcı oyuncaklar yöntemler konusunda, spor öğretmenleri ve uzmanlarca rehberlik yapılmalıdır.

Hareket Özgürlüğü Eğitiminde Uygulanan Yöntemler:-

Daha önceki kısımlarda da belirttiğimiz gibi görme özürlüler türdeş bir küme oluşturmamaktadırlar. Bu yüzden tüm görme özürlü bireylere tek tip bir hareket özgürlüğü yöntemi uygulamak olanaklı olmamaktadır. Bugün için görme özürlülerin hareket özgürlüğü konusunda belli başlı dört yöntemden yararlanılmaktadır. Bunlar, rehber köpek uygulaması, gören rehber uygulaması, beyaz baston uygulaması, elektronik araç ve gereçlerden yararlanma şeklinde sıralanabilir. Hareket özgürlüğü eğitiminde kullanılan yöntemlerin soruna kesin çözüm getirmesi, bireyin uygulanacak yöntemden yararlanacak düzeye getirilmesi ile olacaktır. Bu yöntemleri inceleyecek olursak:

A. Rehber Köpek Uygulaması :

Rehber köpek yaklaşımı I. Dünya savaşı sonunda başlamış-

tır. Bu gün dış ülkelerde yetişkin körlerin yaklaşık olarak, % 2-6 sı rehber köpekten bir yerden bir yere gitmekte yararlanmaktadır.⁸ Ashcroft (1963) ise körlerin % 5 nin rehber köpekleri kılgın bir şekilde kullanabileceğini ileri sürmektedir.

Rehber köpek uygulamasını görme özürllülerin hareket özgürlüğü sorununu ortadan kaldırıcı nitelikte görmek hatalı olacaktır. Her şeyden önce rehber köpekten yararlanacak görem özürllü bireyin yönelme sorununu çözmüş olması gerekmektedir. Zira rehber köpekler, görme özürllü kişiyi istenilen hedefe götürmede yeterli olmamaktadır. Köpeğin görevi görmezken kendisini yöneteceği mesafe içindeki kılavuzluk işlemi olmaktadır. Esas olan husus ise görme özürllü bireyin gitmek istediği yeri ve nasıl gidileceğini bilmesinin gerekli olmasıdır. Rehber köpek uygulamasının çocuklar için yararlı olmamakta, yetişkinler içinse önceden de belirttiğimiz gibi çok sınırlı bir yararı bulunmaktadır. Ülkemizde böyle bir uygulamanın olmamasına karşın rehber köpek uygulaması dış ülkelerde oldukça yaygındır. Yetiştirilmesi uzun zaman ve masraf gerektiren rehber köpek uygulaması görme özürllülerin hareket özgürlüğü konusunda kesin çözüm olmamaktadır.

Yine günlük yaşam koşulları açısından rehber köpek her ortamda görme özürllü bireye kılavuzluk edememektedir. Bu tür bir uygulamaya katılacak görme özürllü bireyin belli bir ölçüde fiziki yeterliliğe sahip olması yani köpeğin hareketlerine ayak uydurabilmesi de gereklidir. Bu yüzden yaşlı ve belli bir gücün altındaki görme özürllü bireyler için uygun olmamaktadır. Belirtilen bu hususların dışında hayvanın bazı zamanlar hastanabilmeside olasıdır. Bu durum ise rehber köpek uygulamasının bir diğer sınırlayıcı yönünü göstermektedir.

B. Gören Rehber Uygulaması :

Görme özürllülerin yaş, eğitim ve kültür düzeyleri ne olursa olsun ilk kez hareket ve yürüyüş etkinliklerinde gören kişilerin rehberliğinden yararlanmaktadırlar. Bir görene dayalı olarak hareket etme çoğu durumlarda yetersiz kalabilmektedir. Eğer gören rehber yakın çevreden tanıdık bir kişi değilse yük-

8. Dunn, Ön. ver., s. 448

lüce bir harcama gerektirmektedir. Gören rehber uygulaması uzaklık algısı oldukça yetersiz, görme özürlü bireyler için hızlı ve rakat bir seyyahat olanağı yaratabilmektedir.⁹ Yapılan araştırmalar gören rehber kullanan görme özürlü bireylerin, baston ya da rehber köpek kullananlardan çok daha az seyyahat ettiklerini göstermektedir.¹⁰ Bir başka araştırma sonucuna göre ise rehber köpeği kullanan görme özürlülerin, hem gören rehber kullananlardan hem de beyaz baston kullananlardan daha fazla seyyahat ettiklerini Finestone, Lukoff ve Whiteman ileri sürmektedirler.¹¹

Görme özürlülere hareket etme konusunda rehberlik edecek kişinin tutuş ve yürüyüş tekniklerini bilmesi gerekmektedir. Önerilen yürüyüş tarzından biriside rehberin görme özürlü bireyin yarım adım önünde yürümesi, görmez rehberi dirseğinin iç kısmından parmaklarının ucu ile tutmasıdır. Bu şekilde engeli, tehlikeli kesimlerde görme özürlü birey tehlikeyi önceden algılayabilecektir.

Gören rehber gerekli olduğu durumlarda görmeze yardımcı olacak bilgileri anında ve gerektiği şekilde verebilmelidir. Örneğin yemek yenilecekse menünün tanıtılması, merdivenden inerken basamağa gelindiğini söyleme gibi.

C. Beyaz Baston Uygulaması :

Beyaz baston görme özürlülerin hareket özgürlüğü konusunda uygulanan diğer bir tekniktir. Görme özürlü bireylere hareket etmede bağımsızlık kazandırma konusunda bastonun kullanımı II. Dünya savaşı sonunda sakatlananlara uygulanmak üzere 1943 yılında başlatılmıştır.

Bston kullanma teknikleri iyi kavranmış ve uygun biçimde kullanılıyorsa, rehber gören, köpek ve elektronik cihazlardan daha yararlıdır. Beyaz baston görme özürlü bireyin çevre tarafından tanınmasını kolaylaştırdığı için gerektiği anda yardım bulmasını sağlayabilmektedir. Görme özürlülerin hareket özgürlüğü konusunda kullanılan beyaz bastonları uzunluklarına

9. Dunn, Ön. ver., s. 448.

10. Charles W. Telford, *The Exceptional Individual* (Prentice Hall Inc, London 1967), s. 278.

11. Aynı.

göre iki kısımda ele alabiliriz. Dört ya da beş parçadan oluşan ve ortasından lastik geçen gerektiğinde de katlanabilen kısa bastonun ucu kırmızı geri kalan kısımları ise beyazdır. Kısa baston çok iyi bilinen ortamlar için ev içinde okulda vb. kullanılabilir.

Hareket özgürlüğü uygulaması için özel bir önemi olan uzun bastonunda katlanabilen ve katlanamayan türleri bulunmaktadır. Uzun baston baş, gövde ve uç kısımdan oluşmakta, çapı ise 1-3 cm.yi geçmemektedir.¹² Görme özürllüler açısından beyaz bastonu elin işaret parmağının uzantısına benzetebiliriz. Engelleri algılamada ve yön bulmada etkili olan beyaz bastonun başlıca iki tür kullanım tekniği bulunmaktadır.

Bunlar : a. Çapraz Baston Tekniği.

b. Sarkaç Baston Tekniği (Hoover Tekniği).

Çapraz baston tekniği merdiven iniş çıkışlarında, dar yerlerden geçerken, kapı giriş ve çıkışlarında, engel atınımada yararlı olmaktadır. Bu tutuş tarzında kol dirsekten kırılmadan avucun etli kısmı bastonun tutamağını yan kısmından kavramakta, bastonun ucu vücuda göre az ileride tutulmaktadır. Bazı ülkeler çapraz baston tekniğini kullananların, bastonun ucunu yere değdirmemesine dikkat etmektedirler. Ancak bastonun ucunun yere değdirilmesi hem güven verici olmakta hem de kolu yormamaktadır.

Bastonla hareket etme konusunda geliştirilmiş olan bir diğer teknikte sarkaç baston tekniği olmaktadır. Savaş sonrası sakatlanıp kör olanlar için geliştirilmiş olan Hoover tekniğinin diğer tekniklerden üstün olduğu anlaşılmıştır.¹³ Bu teknik bireyin bir sarkaç gibi bastonu sallayarak engeli bulması esasına dayanmaktadır. Tutuş şekli çapraz bastonda olduğu gibidir. Baston önde tutularak arka kol vücudun yan tarafında olup, bastonun uzantısı işaret parmağı doğrultusunda ve yere doğrudur. Yürürken bastonun salınım yaptığı yanın tersi olan adım ileri atılmaktadır. Bu yolla engel ile birey arasında bir adımlık güvence uzaklığı korunmuş olmaktadır. Ancak görme özürllü

12. Cafer İleri, Görme Özürllülerin Hareket Özgürlüğü Eğitimi (Türkiye Körler Vakfı Yayınları, 1977), s. 39.

13. Telford, Ön, ver., s. 278.

bireylerin hareket etkinliklerinde baston kullanmaları yeterli bir çözüm olmamaktadır. Esas olan husus görme özürlü bireylerin hareket özgürlüğü eğitimini kazanmaları olmalıdır. Bu eğitime sahip görme özürlü kişi araçtan yararlanabilecektir.

D. Elektronik Araç ve Gereçler :

Son yıllarda görme özürlü bireylerin hareket özgürlüğü konusunda ışık dalgalarını sese ya da titreşime çevirebilen taşınabilir araçlar, geliştirilmiştir. Ancak bu araçların kullanımını belirli bir işitme, dokunma duyusuna sahip olmayı gerekli kılmaktadır. Elektronik araç ve gereçlerin ülkemizde uygulaması olmamasına karşın dış ülkelerde yararlanılmaktadır. Görme özürlü bireylerin hareket özgürlüğünde kullanılan bu araç, gereçler tek başlarına hareket özgürlüğü sorununu çözememektedir. Bireyin bu aracın kullanımını bilmesi gereklidir. Ayrıca aracın bozulma olasılığında bulunmaktadır. Bu durumda da sadece araca bağlı hareket edebilen görme özürlü birey engellenmiş olacaktır. Maloluşları oldukça pahalı olan elektronik araç ve gereçler tek başlarına, hareket özgürlüğü sorununu çözememektedirler.

Hareket özgürlüğü konusunda görme özürlü bireylere uygulanma yöntemlerin tek başlarına sorunu çözmeye yeterli olmadıkları açıktır. Bunun yerine görme özürlü bireyleri, hareket özgürlüğü yöntemlerinden uygun olanından yararlanacak hale getirmek yararlı olacaktır. Yani görme özürlü bireylere etkili bir hareket özgürlüğü eğitimi kazandırıldıktan sonra özeliğine uygun yöntemin kullanılması yararlı olacaktır.

Sonuç :

Görmenin özürlü olması çeşitli sorunlara yol açabilmektedir. Bu sorunlardan birisi, belkide en önemlisi hareket özgürlüğü sorunu olmaktadır. Hareket özgürlüğü konusunda görme özürlü bireyler, sağlam kalan duyularını kullanmaktadırlar. Görme özürlü bireyler sağlam kalan duyuları yolu ile elde ettikleri tüm bilgi ve ipuçlarını hareket etkinliğinde kullanmaktadırlar. Buna ek olarak görme özürlü bireyler hareket etkinliklerinde engel algısı denilen bir duyum türünden de yararlanmaktadırlar. Araştırma sonuçlarında ortaya koyduğu üze-

re engel algısı geniş ölçüde işitmeye dayalı olmaktadır. Bu yüzden de elverişsiz koşullarda engellenebilmektedir.

Görenlerin görme alguları sonucu, kolayca edinebildikleri hareket özgürlüğünü, görme özürllülere eğitim yolu ile vermek gerekli olmaktadır. Görme özürllü bireylerin hareket özgürlüğü eğitimi konusunda çeşitli yöntemler kullanılmaktadır. Bu gün için en yaygın olarak dört tür yöntemden yararlanılmaktadır. Bunlar; rehber köpek uygulaması, rehber gören uygulaması, beyaz baston uygulaması ve elektronik araç gereçlerin kullanımı olmaktadır. Görme özürllülerin hareket özgürlüğü sorununun çözümünde bu yöntemler tek başlarına yeterli olmamaktadır. Belirtilen yöntemlerin her birinin ayrı sakıncası ve sınırlılığının olmasının yanısıra tüm görme özürllü bireyler içinde geçerli olmamaktadırlar.

Esas olarak amaçlanan husus görme özürllü bireyin bu yöntemlerden özür ve özelliğine uygun olanından yararlanacak düzeye gelmesidir. Bu hususun gerçekleştirilmesi ise görme özürllü bireylere etkili bir hareket özgürlüğü eğitiminin kazandırılması yolu ile olabilecektir. Hareket özgürlüğü eğitimine özürün belirlendiği andan itibaren başlanılmalıdır. İlk önceleri oyun ve spor etkinlikleri şeklinde başlayan çalışmalar sürekli olmalıdır. Hareket özgürlüğü eğitiminin başarıya ulaşmasında anne ve babanın görevi büyüktür. Bu yüzden görme özürllü çocuğun anne ve babasına etkili bir rehberlik yapılması hareket özgürlüğü sorununa çözüm getirmede yararlı olacaktır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Caroll, Thomas J. Blindness. Boston: Little Brown com., 1961.
- Cruicshank, William M. Psychology of Exceptional Children and Youth. New York: Prentice Hall., 1963.
- Cutsforth, Thomas D. The Blind in School and Society. New York: American Foundation for the Blind., 1972.
- Dunn, Lloyd M. Exceptional Children in The Schools. New York: Holt Rinehart and Winston Inc., 1973.
- Enç, Mitat. Görme Özürllülerin Gelişim Uyum ve Eğitimleri Ankara: A. Ü. Eğitim Fzk. No: 30, 1972.

- İleri, Cafer. **Görme Özürlülerin Hareket Özgürlüğü Eğitimi** Ankara: Türkiye Körler Vakfı Yayınları, 1977.
- Kirk, Samuel A. **Educationg Exceptional Childrem.** Boston: Houghton Mifflin comp., 1962.
- Lovenfeld, Berthold. **Our Blind Children.** İllinois: Charles Thomas comp., 1964.
- Spencer, Marietta B. **Blind Children in Family and Community** Minneapolis: Lund Press., 1960.
- Telford, Charles VV. **The Exceptional Individual.** London: Prentice Hall Inc., 1967.
- Review of The European Blind, Our Blind Child, Games Published by th
Secretaritat of The European Regional Comitee of the World Council
for the Welfare of the Blind.